

Zes vragen over de teelt van de Buckfastbij

'Let the bees tell you' (Broeder Adam)

Ton Thissen

278

Omdat in een themanummer als het onderhavige de Buckfastbij niet mag ontbreken, heb ik me tot twee in theorie en praktijk geschoolde Buckfastimkers – te weten Geert van Eizenga en Ko de Witt – gewend met een 10-tal vragen die wat dieper graven dan: hoe zet ik een Hollands volk over in een Buckfastvolk? Mijn vragen hadden betrekking op een stukje geschiedenis, teeltrichtingen, raszuiverheid, gewenste eigenschappen in de beroeps- en hobby-imkerij, betrouwbare telers op landelijk en internationaal niveau en op de erfenis van Broeder Adam. Mijn vragen stonden op één A4; ik kreeg 26 pagina's retour ...

Er zijn zes vragen overgebleven en de antwoorden zijn zeer sterk ingekort. Wie na lezing van het onderstaande alle vragen en antwoorden wil inzien, kan zich wenden tot de redactie.

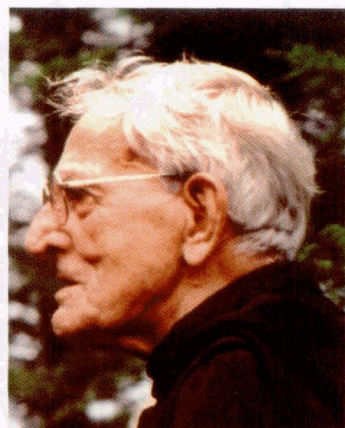
Drie omstandigheden hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de Buckfaststam: de wetten van Mendel (1865, herontdekt in 1900); de mijtziekte in Engeland (1913) en de geschriften van de Duitse Dr. L. Armbruster (o.a. zijn *Bienenzuchtungskunde*, 1919) en niet te vergeten de mogelijkheden die broeder Adam daarin zag.

In hoeverre hingen deze drie verschijnselen destijds met elkaar samen?

In de geschiedenis treffen we vaker voorbeelden aan van oplossingen voor praktische problemen, die aan-

sluiting vinden bij een theoretisch denkkader. Je zou misschien kunnen zeggen dat via verschillende disciplines aan hetzelfde probleem gewerkt wordt met de tijdgeest als motor en dat zulke ontwikkelingen als het ware opeens als stukjes van een legpuzzel op hun plaats vallen.

Zo constateren we dat de Augustijner monnik Mendel (1822-1884) in 1865 zijn proefresultaten publiceerde, waarvan de waarde toen nog niet werd ingezien: de tijd bleek er niet rijp voor. Rond 1900 zien we op diverse plaatsen in Europa een hernieuwde belangstelling voor de genetica opkomen (de herontdekking van Mendel). In 1919 verschijnt in Berlijn van de hand van Armbruster *Bienenzuchtungskunde*: een poging tot toepassing van de wetenschappelijke erfelijkheidsleer op de teelt van een ten behoeve van de menselijke consumptie gehouden huisdier. Dit boek viel de jonge van huis uit Duitse broeder Adam in handen niet lang nadat hij geconfronteerd werd met een ziekte die bijna de hele bijenstand in Engeland had uitgeroeid. Het viel Adam op dat dochters van Italiaanse koninginnen die met de darren van de Engelse zwarte bij paarden, niet aan de ziekte ten onder gingen. Het werk van Armbruster kwam derhalve precies op tijd. Adam: 'Dit boek opende voor mij een wereld van mogelijkheden en het vormde dan ook mijn voornaamste drijfveer mij met de teelt van de honingbij bezig te houden'. Het bracht hem tot het fundamentele theoretische inzicht dat een eigenschap die de eigen bijen niet bezitten door selectie en teelt kan toegevoegd worden.

Broeder Adam. Foto: G.v.d. Velde

Hoewel met name de Duitse wetenschappers qua onderzoek en experimenten op het gebied van de bijenteelt toonaangevend waren, zijn alle elementen die hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van de moderne bijenteelt in Engeland en niet in Duitsland bij elkaar gekomen.

Hoe is dat te verklaren?

Daarvoor bestaat een heel banale, onwetenschappelijke reden met een politieke achtergrond. In 1933 kreeg Duitsland een nationaal-socialistisch regime, waarvan de ideologie geen rassenkruising toestond. Wetenschappers die deze ideologie niet onderschreven werden op non-actief gezet. Zo ook Armbruster. Een uitspraak – vrij vertaald – van de toenmalige rijkskeurmeester luidde: 'Wat is het nut van het invoeren van buitenlandse rassen met hun rare uitschieters in de eerste nateelten, als onze inheemse Duitse bij ten gevolge daarvan verloren gaat?' Ook na 1945 bleven de gevestigde wetenschappers verkondigen dat kruisingen ('uitmenden') niet mogelijk waren bij bijen en dat men binnen het Carnica-ras moest blijven. Aanvankelijk werd in Duitsland geteeld met de zwarte bij. Later – na de Anschluss (1939) – met de Carnicabij. De massale verbreiding van de Carnica over Duitsland had te maken met de snelle voorjaarsontwikkeling en zachtaardigheid van deze bij.

In de geraadpleegde literatuur (zie: Bronnen) wordt gesproken over rassenteelt, combinatieteelt, lijnteelt en over kruisingsteelt of hybridisatie.

Wat zijn de verschillen?

Het begrip rassenteelt is afkomstig van Friedrich Ruttner. Enkele uitspraken van hem: 'Je kunt geen twee rassen naast elkaar telen'; 'De ervaringen gedurende enkele jaren laten ons zien dat slechts de teelt binnen het onvermengde ras op duurzame successen kan bogen'; 'Indien men vermoedt dat er kruisingseffecten in het spel zijn, gaat het om een uitschieter en is het verloren moeite hiervan na te telen'.

De term combinatieteelt moet je in verband brengen met Armbruster, de theoretische leermeester van Adam. Armbruster spreekt niet van rassen. Op een enkel reservaat na komen er in Europa ten gevolge van domesticatie, migratie en in- en export van bijen geen onvermengde rassen meer voor. Hij heeft het dan ook over groepen van bijen in een bepaald gebied die samen in meer of mindere mate dezelfde eigenschappen delen. Op grond daarvan hanteert hij de termen 'rassen' (zogenaamde rassen) of liever: populaties. Kruisingen in die verschillende populaties hebben dus al plaatsgevonden. Dat had ook Adam al – in positieve zin – ondervonden met de kruising van de Engelse bij met de Italiaanse bij. Door 'rassen'/populaties met

Afgifte bevruchtigingskastjes bij de veerboot naar Ameland. Stijgende belangstelling voor de koninginnenteelt, seizoen 2006, 850 stuks.

elkaar te kruisen kunnen erfelijke eigenschappen worden gekoppeld tot gewenste combinaties. Daarom noemde Adam deze vorm van selecteren en telen: combinatieteelt.

De term lijnteelt heeft alles te maken met de vraag: hoe houd je de door combinatieteelt verkregen gewenste eigenschappen in stand? De beschikking hebben over geschikte standen en raszuivere gebieden (op grond van afspraken met alle imkers daarbinnen) is een bijna niet te verwezenlijken privilege. Daarom neemt men zijn toevlucht tot teeltprogramma's. De lijnteelt is zo'n teeltprogramma. Uit drie uitgelezen met elkaar verwante volken worden volgens een bepaald schema drie lijnen geteeld gedurende drie jaar. Inteelt en combinatieteelt gaan hierbij hand in hand.

280 Hybridenteelt wordt met name in Noord-Amerika toegepast. Hierbij worden ingeteelde lijnen met elkaar gecombineerd en doet zich een explosie van vitaliteit voor, die uitstijgt boven die van de beide ouderlijnen. Het betreft hier dus eenmalige successen. Net als bij zaaigoed met de aanduiding F1-hybride, is het niet de bedoeling daarvan na te telen.

De eigenschappen van een bijenras/bijenstam worden voor een goed deel bepaald door het klimaat, de weersomstandigheden en de in dat gebied aanwezige flora. Adam heeft de bijen die hij in zijn Buckfaststam inlijfde overal vandaan gehaald.

Blijf je voorlopig/altijd aan het gekruiste product merken dat het b.v. een voorkeur heeft voor de voorjaarsdracht en de heide min of meer negeert of past de nieuwe stam zich zonder problemen aan de nieuwe omstandigheden aan? Met andere woorden: kun je in Nederland met de Buckfastbij met evenveel kans op succes naar de heide als met de zogenaamde Hollandse bij?

De Buckfastbij is een redelijke 'allround bij'. Ze is mede geselecteerd op de heidedrachtsituatie in de buurt van Buckfast Abbey: de Dartmoorheide. Van groot belang is evenwel dat er steeds op vitaliteit, op vruchtbaarheid werd geselecteerd: er werd steeds met grote volken gewerkt, ook in de winter. Op die manier konden ook de Brassica-oogsten benut worden: de oude winterbijen haalden die alsnog binnen. Daarna vond de overschakeling op de zomerbijen plaats. Door selectie was het overigens mogelijk op telkens andere en nieuwe drachtsituaties in te spelen. Als het over de zogenaamde Hollandse bij gaat: er is over het algemeen geen sprake van selectie en door het volksmanagement – het maken van vegers – ontstaan er eigenlijk zelden of nooit grote volken. Daarnaast speelt de opvatting: onze bij is de beste. Dat is ook zo als we het over het klimaat hebben. Maar als het over dracht gaat die kan wisselen – denk b.v. aan het koolzaad van weleer en het koolzaad dat nu misschien terugkeert – dan vraag je je wel eens af waarom er toen en nu niet eens omgekeken is en wordt naar een andere methode of naar een andere bij, bijvoorbeeld de Buckfastbij.

Wie om de een of andere reden tot het houden van Buckfastbijen heeft besloten, moet er steeds rekening mee houden zijn bijenstand zo zuiver mogelijk te houden. Hij kan daarbij vertrouwen op een deskundige (KI)-teler in de buurt of op eilandbevruichte moeren (Marken, Ameland, Neeltje Jans).

Moet een Buckfastimker zich niet noodzakelijk ook in de achtergronden van de Buckfastteelt verdiepen om tot verantwoorde keuzes en handelwijzen te komen? De Buckfastimker moet ervan uit kunnen gaan, dat de koninginnen, die verkregen worden uit gehaalde larven en bevrucht worden op eigen stand zich prima qua gewenste eigenschappen ontwikkelen. Een goede teler moet garant staan voor stabiliteit van de Buckfast-eigenschappen. Na zo'n eerste generatie hangt het sterk af van de omgeving: zijn er veel imkers die niets aan teelt doen en op de traditionele wijze met de huis-tuin-en-keuken-bij imkeren en waarvan de darren zo ook hun invloed hebben. Een nateelt van zo'n standbevruichte koningin kan dan al veel ongewenste eigenschappen hebben, zoals stekeringheid, zwerm drift. Een dergelijke Buckfastimker doet er goed aan om elk jaar nieuwe larven te halen. Na enkele jaren zal hij/zij merken dat de darren van de eigen moeren ook hun invloed hebben op de omgeving; dat komt meestal het eerst tot uiting in de kleur, bijen van collega-imkers zullen gaandeweg geler worden. Zo'n Buckfastimker

hoeft zich niet noodzakelijk te verdiepen in de achtergronden van de Buckfastteelt. Het is wel verstandig om naar de afstamming van de teeltkoningin te vragen: variatie in de afstamming (of erfelijkheid!) voorkomt uniformiteit en inteelt. Ook al zal die inteelt met standbevruchting wel meevallen gezien de dichtheid van bijenvolken in Nederland. Wanneer het gaat om 'materiaal' van een teler elders, is het misschien verstandig om hem/haar te vragen om minstens twee afstammingen, want niet elke afkomst bevalt overal even goed. Wanneer Buckfast ingebracht wordt in een gebied dat als 'zwart' ervaren wordt, dan kunnen er ongewenste effecten optreden zoals stekerigheid. Overigens: internationaal hebben de Buckfasttelers onderling afgesproken dat bij de geleverde koninginnen (of larven) altijd de stamboom bijgeleverd moet worden en nooit geweigerd mag worden als er specifiek naar gevraagd wordt.

Na 1993 heeft Adam zich uit de imkerij teruggetrokken. Daarna ging het toch min of meer bergafwaarts met de reputatie van Buckfast Abbey op bijengebied. Met name de Scandinavische landen zijn als zijn erfgenamen te beschouwen.

Is dat zo en waar moet je op internationaal niveau zijn om zoveel mogelijk van Adams inspanningen en resultaten te zien en te profiteren?

Buckfast Abbey is nog steeds een van de belangrijkste Buckfastcentra, maar speelt heden ten dage op het continent een ondergeschikte rol. Wel is er een belangrijke link naar Keld Brandstrupp, Denemarken. Over het algemeen kan het volgende wel gesteld worden: in landen die een beroepsimkerstand kennen en waar imkers wat hun inkomen betreft van deze huisdieren

281

afhankelijk zijn is de onderlinge wedijver/concurrentie harder, maar ook zuiverder dan elders waar ook modieusheid een rol speelt.

De Duitse beroepsimkerij imkert voor 75% met de Buckfastbij. De Oostenrijkse voor 50%. In Israël wordt veel met de Buckfastbij geïmkerd. De Gemeinschaft Deutscher Buckfastimker profileert zich als Gemeinschaft Europäischer Buckfastimker en verenigt zusterverenigingen uit Oostenrijk, Zwitserland, Luxemburg en Finland. Scandinavië, met name Zweden, stond altijd al meer op zichzelf en ging reeds eerder haar eigen weg. Ulf Gröhn b.v. ondernam in opdracht van de Zweedse imkerbond een oriëntatieris naar de Buckfast Abbey. Sindsdien ging hij om het jaar enkele weken op bezoek bij Adam om de combinatieteelt te leren. Centraal-Europa oriënteerde zich al langer op de Abbey en betrok ook koninginnen daarvan. In Denemarken en Frankrijk is de naam Buckfast geregistreerd en mag alleen gebruikt worden door de geregistreerde telers. In Argentinië wordt ook veel met de Buckfastbij gewerkt, net als in verschillende nieuwe EU-landen als Estland, Letland en Litouwen. Reislustige imkers kunnen dus op nogal wat plaatsen in Europa terecht.

Bronnen

Broeder Adam, Mijn zoektocht naar de beste bijenrassen.
Broeder Adam, Onze bedrijfsmethode op Buckfastabbey.
Broeder Adam, De teelt van de honingbij.

Vertalers: G.C. van Eizenga en A.H. de Witt, verschenen in: Molenhoek Uitgave Groningen.

Prof. Dr. Ludwig Armbruster. Fotograaf onbekend.